

Shahista ALLAMOVA,

Urganch davlat universiteti Pedagogika fakulteti, psixologiya yo'nalishi doktoranti

E-mail: shoxista8327@mail.ru

Psixologiya fanlari doktori D.Urazbayeva taqrizi asosida

“VIEWS OF FOREIGN SCIENTISTS ON THE SOCIAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF INTELLECTUALLY SUCCESSFUL TEENAGERS”

Annotation

If conditions have been created in the educational process that allow the formation of the socio-psychological characteristics of intellectually successful children; if during the lesson various questions of creative thinking are used; If students are given an idea of the psychological foundations of the formation of intellectual characteristics, then the development of socio-psychological characteristics of intellectually successful children will increase.

Key words: Intellectual, adolescence, mental development, educational system, social psychological characteristics.

“ВЗГЛЯДЫ ЗАРУБЕЖНЫХ УЧЕНЫХ НА ПРОБЛЕМУ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНО УСПЕШНЫХ ПОДРОСТКОВ”

Аннотация

Если в образовательном процессе созданы условия, позволяющие формировать социально-психологические характеристики интеллектуально успешных детей; если в ходе урока используются различные вопросы творческого мышления; если учащимся дается представление о психологических основах формирования интеллектуальных характеристик, тогда повысится развитие социально-психологических особенностей интеллектуально успешных детей.

Ключевые слова: Интеллектуал, подростковый возраст, психическое развитие, социально-психологические характеристики.

“INTELLEKTUAL MUVAFFAQIYATLI O'SMIRLARNING IJTIMOY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI BO'YICHA CHET EL OLIMLARINING QARASHLARI “

Annotatsiya

Ta'lim jarayonida intellektual muvaffaqiyatli bolalarning ijtimoiy psixologik xususiyatlari shakllanishiga imkon beradigan sharoitlar yaratilsa; dars jarayonida har xil ijodiy fikrlashga yo'naltiruvchi masalalardan foydalanilsa; o'quvchilarga intellektual xususiyat shakllanishining psixologik asoslari haqida tushunchalar berib borilsa ularda intellektual muvaffaqiyatli bolalarning ijtimoiy psixologik xususiyatlarini rivojlanishi unumi oshganlikni xaqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Intellekt, o'smirlik davri, psixik rivojlanish, ta'lim tizimi, ijtimoiy psixologik xususiyatlar.

Kirish. Shaxs va intellekt o'rtasidagi munosabatlarning murakkab muammosi qadim davrlardan beri donishmandlarning diqqat-e'tiborini tortib kelgan. Sokratning intellektual axloqqa asosan muloyim odamlar odamni muloyim qiladi. Aristotel barcha muloyim, ko'ngilchan odamlarni 2 ta guruhga ajratdi: etik va dianoetik, bular axloq va aql odamlari. AQSHda J.Gilford uchta o'lcham ko'rsatilgan «inson intellektining murakkab tuzilishi nazariy modeli»ni taklif qildi. Birinchi o'lcham – operatsiyalar, unga baho, tafakkur, xotira va tanish kiradi. Ikkinchi o'lcham intellekt mahsuli: birliklar, sinflar, munosabat, tizimlar, aytishlar kiradi. Uchinchi o'lcham intellektual faoliyat mazmuni: figurali, simvolik, semantik va bixevioristik. Bu model ishonchli ilmiy qiziqishni vujudga keltiradi, chunki intellekt har tomonlama qarab chiqiladi. Intellektida operatsiyalar, mahsulotlar va mazkur farqlanishi to'la qonuniydir.

E.Torndaykning fikricha, umumiy intellekt mavjudligiga shubha bor bo'lib, unga alohida funksiyalar va ko'rinish xosdir. Buni o'rganish uchun bir nechta faktlar guruhini keltirish mumkin.

Intellektning tabiati va psixologik mohiyati haqidagi masala bo'yicha har xil fikrlar mavjud. Umumiy intellektni qarab chiqqan Spirmen asosiy omil sifatida munosabatni tushunishni hisoblaydi. V.Shternning fikricha, aqliy qobiliyatlilik bu «yangi talablarga nisbatan o'zining tafakkurini ongli boshqaradigan individuumning umumiy qobiliyatidir; bu yangi masalalarga va hayot sharoitlariga

psixik moslashishning umumiy qobiliyatidir». E.Torndayk hisoblaydiki, intellekt bu ko'plab funksiyalarning birlashishidir.

Klapared Spirmen, V.Shtern va E.Torndayk nuqtai nazarlarini birlashtiradi va aqliy iqtidorlilikni boshqaruvchi va yangi muammolarni echishga qobiliyat sifatida integralga ajratadi. Falsafiy adabiyotlarda ham intellekt va shaxsning nisbiy ahamiyati haqidagi muammo ustida mushohadalar yuritilgan. Irodani tasdiqlovchi volyuntaristlar bilan intellektualistlar o'rtasida qiziqarli bahslar olib borilgan. Dekart, Spinoza. Leybnits kabi donishmandlar intellektualist nuqtai nazariga ega edilar, Shopengauer, Gartmanlar esa volyuntaristik qarashlarga egadirlar. Ilmiy psixologiyada ham ularning fikrini qo'llab-quvvatlovchilar ko'rinadi. Meyman o'zining «Intelligentlilik va iroda» kitobida biroz empirik materialga ega bo'lib, intellektualistik, keyinchalik esa metafizik xulosaga keldi.

XVI-XVII asrlardagi moralist-intellektualistlardan Laroshfuko «aristokratik» aqlning har tomonini ko'rib, insonni bajaradigan ishlarining asosiy harakatlantiruvchisi yurakdadir deb, aql esa faqat tobelik holatini egallaydi, xolos.

Fransuz faylasufi Labryuyer aql va yurak o'rtasidagi munosabatni tushuntirishga intilib, aql ishlashi uchun emotsiya va iroda ham kerakligini aytib o'tadi. Laroshfukodek Labryuyer ham aql va yurak yoki aql va iroda o'rtasidagi antagonizm haqida gapirib, aqlning ruhiy ekanligini ko'rsatib berishgan.

Ijtimoiy-tarixiy davrlarda mualliflar tomonidan aql, hissiyot va iroda kuchlari birlashishiga qarshi fikrlar ta'kidlab o'tilgan. Keyingi davrlarda intellekt va shaxs o'rtasidagi munosabatlarni tushunish an'anasi Teodyul Ribo ishlarida yorqin ko'rinadi. Intellektni shaxs tarkiblaridan o'chirib tashlashni himoya qilib, Ribo shunga intiladiki, intellekt go'yoki sezgi, idrok va tasavvurlarga kirish evolyusiyasida to'g'rilanishga egadir.

Ribo shunday deydi: "Intellekt shaxsning asosiy unsuri hisoblanmaydi, lekin u yorug'lik, ammo hayot emas, o'z-o'zidan harakat ham emasdir". Mahalliy psixologlarning fikriga ko'ra, o'smirdagi eng muhim shaxsiy o'zgarishlar ijtimoiy omillar bilan belgilanadi. Xususan, I.S. vigotskiy o'smirlilik davriga tarixiy shakllanish sifatida yondashuvni amalga oshirdi. P.P. Blonskiy o'z fikriga sodiq qoldi va shuningdek, o'smirlilik davrining davomiyligi va xususiyatlari ijtimoiy rivojlanish darajasiga qarab sezilarli darajada farq qiladi, deb hisobladi. I.S. vigotskiyning fikriga ko'ra, o'smirlilik eng o'zgaruvchan va beqaror davrlardan biri bo'lib, yovvoyi odamlarda bo'lmaydi va noqulay sharoitlarda biroz qisqaradi, ko'pincha balog'atga etishning natijasi va yakuniy ijtimoiy etuklikning o'rnatilishi o'rtasida deyarli sezilmaydigan chiziqli tashkil qiladi. D.I. feldshteyn, o'z shaxsiy fazilatlarini anglash, baholash, o'z-o'zini takomillashtirishga bo'lgan ajralmas istagini qondirish, o'smir boshqalar bilan o'zaro munosabatlar tizimida amalga oshiradi. Darhaqiqat, dunyoni idrok etish kattalar orqali amalga oshiriladi - o'smir ulardan ishonch va tushunishni kutadi. Oqsoqollar o'smiringni endi kichkina bola emasligini hisobga olmaydigan vaziyatda uning tomonidan turli xil norozilik va norozilik ko'rinishlari - itoatsizlik, qo'pollik, o'jarlik, negativizm, izolyatsiyani salbiy baholaydi. Shu bilan birga, o'zboshimchalik, itoatsizlik, o'jarlik, negativizm hech qanday tarzda o'smir xarakterining majburiy xususiyatlari emas. Bitta narsa shundaki, o'smirda noto'g'ri munosabatda bo'lish natijasida, uning psixologik xususiyatlari e'tiborga olinmaganda, ta'limdagi noto'g'ri hisob-kitoblar natijasida ba'zida inqiroz va nizolar yuzaga keladi, bu esa muqarrar va halokatli emas. Xususan, oqsoqollar tomonidan o'smir xatti-harakatlarining haqiqiy motivlarini e'tiborsiz qoldirishi va noto'g'ri tushunishi, o'smir faoliyatining faqat tashqi natijasiga reaksiyaning namoyon bo'lishi yoki eng yomon, voqelikka mos kelmaydigan o'spirin motivlarini keltirib chiqaradi. tarbiyaviy ta'sirlarga ichki qarshilikka. o'smir - bu o'z tashabbusini ko'rsata olmaydigan, uni shartli pozitsiyaga olib keladigan, birgalikdagi faoliyat imkoniyatidan mahrum qiladigan kichik bola degan noto'g'ri fikr mavjud. o'smir hayotining katta qismi o'rganishning ajralmas qismidir, chunki o'smir doimiy o'rganuvchidir. Shu bilan birga, u jamiyatda muayyan o'rinni egallashga tayyorligini ko'rsatadi, bu uning ko'p qirrali foydali ijtimoiy faoliyatda ishtirok etishini nazarda tutadi. o'z asarlarida D.I. feldshteyn o'smirlar rivojlanishining muhim jihatlarining yaxlit rasmini shakllantirishga yordam beradigan qarashlar tizimini taqdim etdi. O'smirlilik davrida bola muhim yangi ijtimoiy pozitsiyaga o'tadi - jamiyatning bir bo'laki sifatida o'ziga nisbatan ongli munosabatini shakllantirish. Shunday qilib, ko'p narsa insonning ijtimoiy munosabatlarini shakllantirishda ma'lum bir davrda ijtimoiy yo'nalish kursining o'zgaruvchanligiga bog'liq. Bu holat shaxsning shaxsiy rivojlanishiga qaratilgan tarbiyaviy ta'sirlarning psixologik asoslarini rivojlantirishni birinchi o'ringa qo'yadi. Gormonlar birinchi jinsiy istaklarni keltirib chiqaradi, bola uchun, albatta, yangi his-tuyg'ularni keltirib chiqaradi, unga o'zini nazorat qilish, uning harakatlarini etarli darajada idrok etish qiyin. Ushbu muhim fiziologik o'zgarishlar tufayli o'smir sog'lig'i bilan bog'liq muammolarga duch kelishi mumkin - charchoqning kuchayishi, tez-tez bosh og'rig'i, ishtahaning qiyinligi, uyqusizlik, konsentratsiyaning etishmasligi, e'tiborning pasayishi, beqaror qon bosimi - bu ota-onalarni

majburlaydigan mumkin bo'lgan shikoyatlarning odatiy ro'yxati. Fiziologik va gormonal o'zgarishlar soni bo'yicha o'smirlilik davri homiladorlikka juda o'xshaydi. Bolaning tanasi ham to'liq o'zgaradi, chunki ayolning tanasi ona bo'lishga tayyor bo'lganda, ammo homiladorlik paytida bu jarayon vaqt o'tishi bilan qisqaradi. Izsiz, bu fiziologik o'zgarishlar bolaning psixikasi uchun sodir bo'lishi mumkin emas, chunki hamma narsa o'zaro bog'liqdir. o'pkaning spazmodik o'sishi, qon tomirlari va yurak tizimi bolaning miyasini etarli darajada kislorod bilan ta'minlanmasligiga olib keladi. natijada, e'tiborning pasayishi, bir nechta ob'ektlar ustida ishlashda qiyinchiliklarning paydo bo'lishi - muammoni muvaffaqiyatli hal qilish va stol ustidagi qo'shni bilan parallel suhbat juda qiyin bo'ladi. o'smirda charchoq hissi bor, o'qish, maktabga borish, yangi bilimlarni olish uchun har qanday harakat qilish istagi yo'q. ota-onalar, bu davrda bolaning sog'lig'ini qo'llab-quvvatlashlari, uning ahvolini tushunishlari va paydo bo'lgan alomatlarini maksimal darajada engillashtirishlari kerak. Qarama-qarshiliklarni hal qilish natijasida o'smirlilik davrining asosiy yangi shakllanishi paydo bo'ladi - o'z-o'zini anglashning yangi darajasi, o'zini, o'z xususiyatlari va imkoniyatlarini tushunish istagi bilan tavsiflangan "men" tushunchasi. , kishining boshqa odamlardan farqi va o'xshashligi - o'ziga xoslik va o'ziga xoslik. Shu bilan birga, o'smirlilik davrida bola aqliy-intellektual jarayonlarning, birinchi navbatda, fikrlashning, butun bosqichda jadal rivojlanishini davom ettiradigan darajada yuqori darajadagi rivojlanish darajasiga etadi - bu kattalar darajasida aqliy faoliyatni amalga oshirish imkoniyatiga olib keladi. Organizmning rivojlanishi va o'sishi, bundan tashqari, o'smirda nisbatan atrofdagilarga nisbatan sodir bo'ladigan o'zgarishlar, uning o'ziga bo'lgan munosabati "kattalik tuyg'usi" ning shakllanishini belgilaydi, bu esa o'smiring konseptual asosiga aylanadi. o'smiring o'z-o'zini anglashi - maktab o'quvchisining o'zini endi bola emasligini keskin his qilish va buni, birinchi navbatda, atrofdagi oqsoqollar bilan teng huquqliligini e'tirof etish talabi. voyaga yetganlik tuyg'usining ifodasi mustaqillikka intilish, mustaqillikka intilish, o'z shaxsiy qadr-qimmatini himoya qilish, keksalardan bu intilishlarni hurmat qilishni, ular bilan hisoblashishni talab qilishda namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, o'smir uning balog'at yoshi hali unchalik "haqiqiy" emasligini tushunadi - bu o'zining yangi pozitsiyasida ishonchsizlik tuyg'usining namoyon bo'lishi. "voyaga yetganlik tuyg'usi" ning namoyon bo'lish shakllari ko'pincha talaffuz qilinadi, namoyishkorona bo'ladi, chunki talaba bu pozitsiyani tengdoshlari va kattalar tomonidan tan olish, tasdiqlash uchun keskin ehtiyojga ega. kattalar dunyosida o'zini o'zi bilan munosabatlarni shakllantirish uchun muhim bo'lgan o'zini o'zi tasdiqlash bolaning o'smiring ijtimoiy mavqei bilan murakkablashganligi sababli, o'smir o'zini bolalardan ham, kattalardan farq qiladi, u o'z e'tiborini tengdoshlariga qaratadi. o'smirlilik davrida tengdoshlar guruhining qiymati nihoyatda oshadi.

Tadqiqot metodlari:

1. Ta'lim jarayonida individual tafakkur stilini o'rganish bo'yicha A. Alekseev va L. Gromovalarning testi;

2. G. Gardnerning tomonidan ishlab chiqilgan "Intellekt tiplari" anketasi.

Xulosa va takliflar. Umum ta'lim tizimida o'quvchilarning intellektual muvaffaqiyatlarini hisobga olmasdan turib, ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish, mustaqil, ijodiy fikrlovchi, ma'naviyati mukammal shaxsni shakllantirish mumkin emas. Mazkur mavzuga bag'ishlangan tadqiqotimizning natijasida ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarning intellektual muvaffaqiyatlarni shakllantirishning psixologik asoslari, omillari, qonuniyatlari to'g'risidagi farazlarimiz tasdiqlandi.

Olib borilgan tadqiqot natijalari asosida quyidagicha xulosalar chiqarishga imkon bo'ldi.

Maktab o'quvchilarida intellektual muvaffaqiyat muvaffaqiyatlarni shakllantiruvchi, samaradorligini ta'minlovchi, ularda o'zlashtirishning tarkib topishiga salbiy ta'sir qiluvchi pedagogik-psixologik, hissiy-emotsional, tarbiyaviy omillarni hisobga olish ham nazariy, ham amaliy muvaffaqiyatga ega bo'lgan materiallarni tiplarga ajratishga imkon tug'dirdi.

Tadqiqotda to'plangan ma'lumotlar tahlilining ko'rsatishicha, uzoq tarixga ega bo'lgan o'zbek xalqining ijtimoiy-madaniy muhiti, turmush tarzi, madaniyati, ta'lim-tarbiyasi, milliy ongi va o'z-o'zini anglashi, qadriyati o'ziga xosligini o'rganish ta'lim-tarbiya jarayonida maktab o'quvchilarida intellektual muvaffaqiyat muvaffaqiyatlarni shakllantirishning psixologik mexanizmlarini aniqlashga imkon berdi.

3.Zamonaviy ta'lim va tarbiyaning inson kamolotidagi o'rni, o'quv jarayonini tashkil etish va boshqarish qonuniyatlari, o'qituvchi namunasi, uning psixologik ta'sir

o'tkazishiga qo'yiladigan talablar aks etgan asarlar maktab maktab o'quvchilarida intellektual muvaffaqiyatni shakllantirishda samarali material, ob'ektiv va sub'ektiv omillarning yaqqol manbai sifatida xizmat qildi.

4.Zamonaviy ta'lim va tarbiyaning o'smirlar kamolotidagi o'rni, o'quv jarayonini tashkil etish va boshqarish qonuniyatlari, ilimolishda o'qituvchi namunasi, uning psixologik ta'sir o'tkazishiga qo'yiladigan talablar aks etgan manbalar maktab o'smirlarda intellektual muvaffaqiyatni shakllantirish orqali komil insonni shakllantirishda ob'ektiv va sub'ektiv omillarning manbasi ekanligini ko'rsatdi.

5.Maktab o'quvchilarida ta'lim-tarbiya jarayonida intellektual muvaffaqiyatni shakllantiruvchi va rivojlantiruvchi, unumini oshiruvchi, ularda o'zlashtirishning tarkib topishiga ijobiy ta'sir qiluvchi pedagogik-psixologik, hissiy-emotsional omillarni hisobga olish ham nazariy, ham amaliy muvaffaqiyatga ega bo'lgan manbalarni mavjudligi namoyan bo'ldi.

ADABIYOTLAR

1. Amonashvili SH.A. Obuchenie, otsenka, otmetka // Ser. Pedagogika i psixologiya, № 10, M.: Znanie, 1980. – S.80-96.
2. Anan'ev B.G. Izbrannyye psixologicheskiye trudy. V 2-x tomax. M.: 1980. - 10-110 s.
3. Anan'ev B.G. Problemy formirovaniya intellekta. L.: 1949. - 20-98 s.
4. Anan'ev B.G. Chelovek kak predmet poznaniya. L.: LGU, 1969. - 33-80 s.
5. Andreeva I.N. Predposylki razvitiya emotsionalnogo intellekta. // Voprosy psixologii. 2007, - № 5. – S.57-66.
6. Andreeva I.N. Emotsionalnyy intellekt: issledovaniya fenomena. // Psixologicheskiy jurnal, - M.: 2006. № 3. –S.78-87.
7. Andrushenko T.YU. Psixologicheskiye usloviya formirovaniya samootsenki v mladshem shkolnom vozraste // Avtoref. dis. kand. ped. nauk. - M.: 1978. – 28-32 s.
7. Andrushenko T.YU. Psixologicheskiye usloviya formirovaniya samootsenki v mladshem shkolnom vozraste // Avtoref. dis. kand. ped. nauk. - M.: 1978. – 28-32 s.